

११२ औं अन्तराष्ट्रिय महिला दिवश !

“ सामाजिक न्याय र लैंगिक समानता : दिगो विकासको सुनिश्चितता ”

कमला पराजुली

अध्यक्ष , राष्ट्रिय महिला आयोग

आज मार्च ८ का दिनसंयुक्त राष्ट्रसंघबाट तय गरिएको **Gender Equality today for sustainable tomorrow** भन्ने अन्तराष्ट्रिय नारा तथा “ सामाजिक न्याय र लैंगिक समानता : दिगो विकासको सुनिश्चितता” भन्ने हाम्रो राष्ट्रिय नारा सहित महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालयको आयोजनामा आयोजित ११२ औं अन्तराष्ट्रिय श्रमिक महिला दिवशको अवसरमा आयोजित यस समारोहमा प्रमुख आतिथ्यता ग्रहण गरिरहनु भएको सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यू ,

सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूकी धर्मपत्नी (प्रथम महिला) तथा प्रतिनिधिसभा सदस्य श्री आरजु राणाज्यू, यस समारोहको अध्यक्षता गरिरहनु भएको महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्री माननीय श्री उमा रेग्मीज्यू ,

महिला बालबालिका समितिका सभापति निरुदेवी पालज्यू ,

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका माननीय अध्यक्षज्यू ,

यस समारोहमा उपस्थित हुनु भएका माननीय मन्त्रीज्यूहरु , संवैधानिक आयोगका माननीय प्रमुखज्यूहरु, आयोगका माननीय पदाधिकारीज्यूहरु, राष्ट्रियसभा तथा प्रतिनिधिसभाका माननीय सभासदज्यूहरु, जिल्ला समन्वय

समितिका प्रमुख तथा उपप्रमुखज्यूहरु, महानगरपालिका,
उपमहानगरपालिका प्रमुख तथा उपप्रमुखज्यूहरु,

नेपाल सरकारका मुख्य सचिवज्यू, महिला बालबालिका मन्त्रालयका
सचिवज्यू लगायत सबै सचिवज्यूहरु, सहसचिवज्यूहरु लगायत सम्पूर्ण
राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरु ,

सुरक्षा निकायका प्रमुखज्यूहरु,

विभिन्न महिला संघ-संस्था र संगठनका प्रमुख तथा पदाधिकारीज्यूहरु,
महिला हक, हित र अधिकारकालागि निरन्तर लागि रहनु भएका सामाजिक
अभियन्ताज्यूहरु , महिला अधिकार र समानताको पक्षमा निरन्तर कलम
चलाईरहनु भएका लेखक, साहित्यकार, सञ्चारकर्मीसाथीहरु लगायत यस
समारोहमा उपस्थित सम्पूर्ण महानुभावहरुमा म ११२ औं अन्तर्राष्ट्रिय
श्रमिक महिला दिवसको अवसरमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

संसार भरिकाका महिलाहरुकालागि यो ऐतिहासिक गौरवमय पलको आरम्भ
सन् १८७५ मार्च ८ का दिन अमेरिकाको कपडा कारखानामा काम गर्ने
महिलाहरुले उनीहरुमाथि भएको शोषण, उत्पिडन, कम ज्याला र बढी
समय काम गर्नुपर्ने बाध्यताको विरोधमा आवाज उठाउँदै न्यूयोर्क सहरको
उक्त कारखानामा हडताल गरेर भएको थियो । त्यतिवेला तत्कालिन
सरकारले त्यस आन्दोलनलाई दबायो तर विश्वका महिलालाई प्रेरित गर्ने
प्रथम संगठित महिला आन्दोलन यहीनै भयो । त्यसबाट संगठित हुने शिक्षा
लिदै सन् १९०७ मा जर्मनीमा समाजवादी महिलाहरुको पहिलो अन्तर्राष्ट्रिय
सम्मेलन भयो र सोही सम्मेलनले क्लारा जेटकिनलाई नेता छान्यो ।
त्यसपछि क्लारा जेटकिनकै नेतृत्वमा सन् १९०८ मार्च ८ मा अमेरिकाको
न्यूयोर्कमा श्रमिक महिलाहरुले मताधिकारको माग राखेर संघर्ष गरे । सन्

१९०९ मा अमेरिकाकै सिकागो सहरमा महिलाहरुले हडताल र प्रदर्शन गरें । सन् १९१० मा डेनमार्कको राजधानी कोपन हेगनमा समाजवादी महिलाहरुको दोश्रो अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन भयो । जसमा १७ देशका प्रतिनिधिहरुको सहभागिता थियो । त्यसै सम्मेलनबाट पारित भई सन् १९११ देखि मार्च ८ लाई संसारभरीका महिलाहरुको संघर्षशिल एकता, अधिकार र मुक्तिको प्रतिक मान्दै विश्वभरी अन्तर्राष्ट्रिय श्रमिक महिला दिवस मनाउने निर्णय भयो । संयुक्त राष्ट्रसंघले सन् १९७५ लाई अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्षको रुपमा मनाउने निर्णय गर्यो र १९७५ देखि १९८५ सम्मको दशकलाई विश्वभरी नारी दशकको रुपमा मनाईयो । जसको निरन्तरता आज हामी ११२ औं अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवस मनाई रहेका छौं ।

यसरी यो दिवस मनाईरहदा हामीले हाम्रो देशमा विभिन्न कालखण्डमा भएका महिला आन्दोलन, तीनले ल्याएका उभारहरु, उपलब्धी , अवसर र चुनैतिहरुलाई समेत पुनःस्मरण गर्नु पर्ने हुन्छ । नेपालमा १०४ वर्ष लामो राणा शासनको अन्त्य भएर प्रजातन्त्र आएकै ७० वर्ष वितिसकेको छ । यो अवस्थामा आईपुग्दा विगतमा विगतको अवस्था के थियो ? हामी कहाँ थियौं र आज कहाँ छौं भन्ने पनि तुलनात्मक अध्ययन गर्दै भविष्यको गन्तव्यलाई निर्दिष्ट गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । नेपालमा महिला आन्दोलनकै सन्दर्भमा चर्चा गर्दा पनि वि.सं. १९७४ बाट आरम्भ भएको संगठित महिला आन्दोलन एक शताब्दी पुरा भै सकेको छ । सोही समय नेपालको पूर्वी पहाड भोजपुरबाट योगमायाको अगुवाईमा आरम्भ भएको समाजिक सुधारसंगै बालविवाह, बहुविवाह, अनमेल विवाह, सतीप्रथा, घरेलुहिंसा, दासप्रथा, जातीय विभेद लगायतका महिलामाथि हुने सबै किसिमका भेदभाव र सामाजिक कुसंस्कार र कुप्रथा विरुद्धको अभियान राणाकाल,

प्रजातन्त्र, निर्दलीय पंचायतीकाल, बहुदलीय प्रजातन्त्र हुँदै आज संघीय गणतन्त्र सम्म आउदा पनि निरन्तर जारी छ ।

विगतको तुलनामा महिला हक, अधिकार र समानताका पक्षमा संविधान, ऐन कानून र व्यवस्थाहरुमा उल्लेख्य व्यवस्थाहरु भएका छन् । खासगरी महिलाको राजनैतिक सहभागिता र सार्वजनिक क्षेत्रमा प्रतिनिधित्वको अवस्था निकै सुखद र उल्लेख्य रहेको छ । राष्ट्र प्रमुखदेखि राज्यका तीनै तहमा नेतृत्वदायी भूमिकामा महिलाहरुको महत्वपूर्ण उपस्थिति रहेको छ । तर राजनैतिक क्षेत्रमा भएको परिवर्तन र उपलब्धीको तुलनामा अझैपनि महिलाआर्थिक, समाजिक र साँस्कृतिक तहमा महिलाको सहभागिता भएर पनि भूमिका र पुहँच उपलब्धीमूलक हुन सकिरहेको छैन । अझैसम्म हाम्रो समाजमा विद्यमान कुरती, कुसंस्कार, कुप्रथा र खराव अभ्यासहरुको निर्मूल हुन सकिरहेको छैन ।

विगतको तुलनामा अझ धेरै सामाजिक विसंगति, विकृति र अराजकता बढिरहेको छ । समाजमा बालिका, किशोरी र महिलामाथि हुने विभेद, अत्याचार, दुर्व्यवहार, हिंसा, लिङ्ग पहिचान सहित भ्रुण हत्या, बलात्कार जस्ता जघप्य हिंसाका घटनाहरु बढिरहेका छन् । कहिले कथित बोक्सीको आरोपमा कुटपिट गरेर, एसिड प्रहार गरेर, पेट्रोल-मट्टीतेल खन्याएर अनेक प्रकारले महिलालाई चरम यातना दिने, हत्यागर्ने समेत भईरहेका छन् त कहिले दाईजोको कारण, कहिले छाँउ गोठमा त कहिले आफ्नै घर परिवारमा आफन्त परिवारको सदस्यबाट देशका अत्यन्त विकट गाँउ-घरदेखि सहर बजार राजधानीसम्म यस्ता चरम अमानवीय कार्यहरु भईरहेका छन् । दुर्गम, ग्रामिण भेग, विन्न र सिमान्तकृत समुदायका आधारभूत तहका लाखौं बालिकाहरु अझैपनि औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित हुन बाध्य छन् । महिलाभित्र पनि अपाङ्गता भएका

महिला, ज्येष्ठ नागरिक महिला, वालिका, किसोरी, लैङ्गिक यौनिक अल्पसंख्यक र सिमान्तकृत समुदायको समस्या अझै मूल प्रवाहीकरण हुन सकिरहेको छैन । आर्थिक उत्पादन र रोजगारीको प्रलोभनमा पारेर वालिका, किशोरी र महिला ओसार पसार र वेचविखनमा लैजाने कुराहरु रोकिएका छैनन् बरु नयाँ शैली र स्वरूपबाट भईरहेका छन् ।

जिविकोपार्जन र आत्मनिर्भरताकालागि आर्थिक उत्पादनमा सहभागी हुने , रोजगारीको अवसर खोज्ने क्रममा पनि धेरै किशोरी र महिलाहरु जेखिमयुक्त कार्य गर्न बाध्य भएर दुर्व्यवहार र हिंसामा परिरहेका छन् । विश्वभरी परिरहेको जलवायु परिवर्तन र त्यसबाट उत्पन्न हुने विपदाका घटनाहरुले समेत महिलाहरुको जीवनमा भनै नकारात्मक असर पारिरहेको छ । महिलाको वंश र अंशको समान अधिकार र हैसियत अझै प्राप्त हुन सकिरहेको छैन । लाखौं वालवालिकाहरु बाबुको पहिचान नभएर, आमाको पहिचानबाट मात्र जन्मदर्ता र नागरिकता प्राप्त गर्न नसकेर राज्यबाट पाँउने न्यूनतम सेवा-सुविधा बाट समेत बञ्चित भएर अनागरिकको अवस्थामा रहन बाँध्य भईरहेका छन् । अहिले पनि सरकारी र सार्वजनिक संस्थानमा बाहेक धेरै ठाँउमा महिलाले समान काममा समान ज्याला र सुविधाको अवसरबाट बञ्चित हुनु परेको अवस्था छ । नीजि अस्पताल, नर्सिङ्गहोम लगायत असंगठित क्षेत्रमा कार्यरत महिला कामदारले चरम शोषण, अत्याचार र हिंसा समेत खपिरहेको अवस्था छ । कार्यस्थलमा हुने हिंसा विरुद्ध आवाज उठिरहदा पनि पितृसत्तात्मक दवाव र प्रतिकार गर्दा आफैले अझ धेरै चुनौतिहरु सामना गर्नुपर्ने भय र त्रासले महिलाहरु विवशतापूर्वक त्यस्ता हिंसा सहन बाध्य छन् ।

यस्ता असमानता, विभेद, कुप्रथा र हिंसा अन्त्य गर्नका लागि कानूनी र संबैधानिक रुपमै पर्याप्त व्यवस्थाहरु भएर पनि समस्या उस्तै हुनु , अझ

महिलामाधिकोविभिन्न किसिमका हिंसाका घटनाहरु बढीरहनु चुनौतिपूर्ण कुरा हो । त्यसैले अब राज्यका सबै संरचनाहरुबाट महिला अधिकार र लैंगिक हिंसा अन्त्यका लागि भएका व्यवस्थाहरु, बनेका कानूनहरु सम्बन्धित पक्षलाई सूचना र जानकारी छ कि छैन? कार्यान्वयन भएका छन् कि छैनन् ? कार्यान्वयन भएका भए प्रभावकारी छन् कि छैनन् ? र त्यसको प्रभाव कस्तो छ ? भन्ने वारेमा अनुगमन र मूल्याङ्कनको पक्षलाई पनि राज्यले त्यतिकै महत्व दिन आवश्यक भएको छ ।

तसर्थ आज अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवस मनाईरहदा महिलाका यी यावत समस्याहरु लाई न्यूनीकरण गर्दै महिलामाथि हुने हिंसा र दुर्व्यवहार अन्त्यका लागि महिला शसक्तिकरणको खाँचो छ । महिला शसक्तिकरणका लागि सबैभन्दा पहिले पारिवारिक -सामाजिक रुपमा सहयोगात्मक सकारात्मक सोँच, पुरुष जाँगरण र अग्रसरताको समेत त्यतिकै खाँचो छ । हरेक घर परिवारबाट महिलालाई उत्पादनका लागि घर बाहिर निस्कने सहयोगी वातावरण र हौसलाको खाँचो छ । सामाजिक न्याय सहितको महिला मानव अधिकारको रक्षा, सामाजिक सुरक्षा र सम्मानको खाँचो छ । यो अवस्थालाई चिर्दै महिला आफैँ आर्थिक रुपले आत्मनिर्भर नभएसम्म , आफैँ प्रत्यक्ष उत्पादनमा सहभागी नभएसम्म र महिलाको आर्थिक पहुँच नभएसम्म अधिकारमा पहुँच, निर्णयात्मक भूमिका र शसक्तिकरण सम्भव छैन । महिलाहरु हिंसामुक्त हुन शिक्षा र चेतनासंगै आर्थिक आत्मनिर्भरतानै प्रमुख कुरा हो भन्ने हाम्रो ठहर छ । त्यसैले फेरिपनि यो अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवसको अवसरमा “ सामाजिक न्याय र लैंगिक समानता : दिगो विकासको सुनिश्चितता ” भन्ने नारालाई सार्थक बनाउन महिलाको पारिवारिक-सामाजिक भूमिकाको सम्मान र पहिचानको खाँचो छ ।

आजको दिनमा म राष्ट्रिय महिला आयोगको अध्यक्षको हैसियतमा याँहा बोलिरहदा निश्चितै यो सबै अवस्थालाई नियाल्दा आगामि दिनमा हामीले निर्वाह गर्नुपर्ने जिम्मेवारी र दायित्व धेरै ठूलो छ । देशको जनसङ्ख्याको आधा भन्दा बढी हिस्सा ओगटेका महिलाको हक-हितसँग सरोकार राख्ने नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारसमक्ष पेस गर्ने आयोगको दायित्व रहेको छ । साथै महिला हिंसा वा सामाजिक कुरीतिबाट पीडित वा महिला अधिकार उपयोग गर्न नदिएको विषयमा छानविन तथा अनुगमन गरी पीडितलाई न्याय दिलाउन र दोषीउपर कानुनी कारबाहीका लागि सम्बन्धित निकायमा सिफारिस गर्ने समेत अधिकार आयोगलाई प्राप्त छ । सोहीअनुसार आयोगबाट महिलालाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानुनले प्रत्याभूत गरेका हक-अधिकारबारे सुसूचित गराउदै ती अधिकार उपभोग र प्रचलन गराउनका लागि अनुगमन र सिफारिस गर्ने दायित्व वहन भईरहेको छ ।

आयोगले संवैधानिक मान्यता पाएपश्चात लामो समयसम्म आयोग पदाधिकारी विहिन अवस्था रहेर २०७७ मा २१ गते आयोगमा अध्यक्ष सहित दुईजना सदस्यको नियुक्ति भयो र त्यसको करिब पाँच महिना पश्चात थप दुई सदस्यको नियुक्ति भई आयोगले पूर्णता पाएको छ । पदाधिकारीको नियुक्ति पश्चात स्वदेशमा मात्र नभएर विदेशमा समेत रहेका नेपाली महिलाले आफु आपत-विपत र हिंसामा परेको र त्यसबाट उद्धार गरिमाग्न र न्याय पाउनका लागि राष्ट्रिय महिला आयोगमा उजुरी आउनुले महिला हिंसा नियन्त्रण र महिला अधिकार संरक्षणको लागि देशमा राष्ट्रिय महिला आयोग छ भन्ने अनुभूति हुनु हो आयोगप्रतिको आशा, विश्वास र भरोसा बढेको हो भन्ने हामीलाई लागेको छ ।

आयोगले महिला हिंसाका घटनालाई प्रत्यक्ष सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित खबर गरौं ११४५ टेलिफोन हेल्पलाईन, ईमेल र पिडितको प्रत्यक्ष उपस्थितिमा आएका उजूरीबाट हिंसामा परेका वालिका, किशोरी र महिलालाई उद्धार, सुरक्षित आश्रय, मनोपरामर्श, कानूनी परामर्श र सहयोग लगायतका निशुल्क सेवाहरु समेत प्रवाह गर्दै आईरहेकोछ ।

तर यतिमा मात्र हामीले सन्तोष मान्ने अवस्था भने छैन । महिलामाथिका विभेद, अन्याय, अत्याचार र अनेकन किसिमका हिंसाका घटनाहरु बढिरहेका छन् । घटनाका प्रकृतिहरु बदलिएका छन् र संख्यात्मक रुपमा समेत घटना बढिरहेका छन् । राज्यका प्रशासनिक संयन्त्र प्रहरी, प्रशासन र न्यायलयबाट समेत महिलाले यथोचित न्याय पाउन नसकेका गुनासा र यथार्थहरु बाहिर आईरहेका छन् । यस्तो अवस्थामा महिला आयोगले प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न भौतिक संरचना र देखि मानवीय श्रोत समेतको त्यतिकै खाँचो हुन्छ । यसकालागि आयोगको कार्यालयको लागि आफ्नै भौतिक संरचना सहित देशका सातै प्रदेशमा आयोगको प्रदेश कार्यालय, जिल्लाहरुमा सम्पर्क केन्द्र र आवश्यक दक्ष जनशक्ति समेतको व्यवस्था हुन अपरिहार्य भएको छ । जसकालागि म नेपाल सरकारको ध्यानाकर्षण गराउदै राष्ट्रिय महिला आयोगको हैसियत बमोजिम सवलिकरणको लागि समेत हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

माथि उल्लेख गरिए अनुसार अत्यन्त चुनौतिपूर्ण घडिमा हामीले राष्ट्रिय महिला आयोगको पदाधिकारीको जिम्मेवारी पाएका छौं । आयोगप्रति अत्यन्त धेरै अपेक्षाहरु छन् । अपेक्षाहरुलाई हामीले महिला अधिकार, समानता र न्यायका मार्गचित्र कोर्ने दायित्वका रुपमा महशुस गर्दै सम्पूर्ण महिलाको हक, अधिकार र न्यायकालागि निस्वार्थ, निर्विवाद र निष्पक्ष भएर जिम्मेवारी वहन गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, महिला आयोगको तर्फबाट मलाई अवसर प्रदान गरिदिनु भएकोमा अन्तर्राष्ट्रि महिला दिवस मूल समारोह समितिका अध्यक्ष, महिला बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्री माननीय उमा रेग्मीज्यू र मन्त्रालय परिवारप्रति हार्दिक आभार सहित धन्यवाद ज्ञापन गर्दै मेरा छोटो मन्तव्य यही अन्त्य गर्दछु।

सबै आदर्णीय व्यक्तित्वहरुमा हार्दिक धन्यवाद सहित नमस्कार !